

Pola współpracy Rzecznika Praw Obywatelskich z organizacjami pozarządowymi

Autor tekstu: **Małgorzata Gawlik**

Rzecznik Praw Obywatelskich jest organem kontroli państwowej działającym w prawnie określonych ramach. Zakres jego kompetencji wynika z przepisów ustaw. Uniemożliwia tym samym pole oddziaływania tego organu na dziedziny wyłączone spod przepisów ustawy. Spośród wniosków wpływających corocznie do Biura Rzecznika, tylko około 30% obejmuje sprawy mieszczące się w jego przedmiotowym zakresie działań [1]. Przyczyną zwracania się do RPO ze sprawami niepodlegającymi kompetencji tego organu jest niedostateczna świadomość prawna obywateli, nie zdających sobie sprawy z ograniczonych możliwości rzecznika. Sfery niezagospodarowane przez rzecznika skutecznie mogą przejmować organizacje „trzeciego sektora” na zasadzie pomocniczości i wzajemnej współpracy w myśl budowy społeczeństwa obywatelskiego, w którym rola organizacji pozarządowych jest niezwykle ważna i potrzebna. Z usytuowania pozycji rzecznika pośród innych instytucji państwowych wynika, iż RPO nie przysługuje funkcja określana mianem „funkcji społecznego nacisku” tak skutecznie wykorzystywana przez organizacje spoza administracji państwowej, tzw. NGOs, czyli organizacje pozarządowe. Z drugiej strony wsparcie rzecznika udzielane wielu inicjatywom podejmowanym przez organizacje pozarządowe wzmacnia prestiż działań tych organizacji, powodując poważniejsze traktowanie „trzeciego sektora”. Obie strony mają możliwość wzajemnego przekazywania cennych informacji na temat stanu przestrzegania prawa w kraju oraz przekazywania spraw mieszczących się w kompetencji drugiej strony. Organizacje pozarządowe mogą działać często szybciej i efektywniej niż instytucje państwowe.

Praca dotyczy różnych form współdziałania wspomnianych instytucji, począwszy od współpracy formalnej – czyli patronowania przez rzecznika wielu akcjom i inicjatywom na rzecz promowania praw i wolności człowieka i obywatela po współpracę konkretną, rzeczywistą, opierającą się na wspólnym realizowaniu szeregu programów oraz inicjowaniu zmian w polskim prawodawstwie.

Skupię się na wydarzeniach z lat 2000-2006, czyli od roku, w którym ustawodawca wprowadził wymóg współdziałania RPO z organizacjami „trzeciego sektora”.

1. Podstawa prawna współpracy

Zgodnie z art. 17 a u.r.p.o. „Rzecznik współdziała ze stowarzyszeniami, ruchami obywatelskimi, innymi dobrowolnymi zrzeszeniami i fundacjami na rzecz ochrony wolności i praw człowieka i obywatela”. Powyższy przepis został wprowadzony ustawą z dnia 12.5.2000 r. o zmianie ustawy o Rzeczniku Praw Obywatelskich, ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz zmianie niektórych innych ustaw. Zapoczątkował obowiązek współpracy rzecznika z organizacjami pozarządowymi w dziedzinie ochrony praw i wolności człowieka i obywatela. Granice współpracy z organizacjami pozarządowymi wyznacza art. 208 ust. 1 konstytucji. W ramach podjętej współpracy rzecznik ma wypełniać konstytucyjnie przypisane zadanie ochrony wolności i praw człowieka i obywatela [134].

2. Cele i formy współpracy

Organizacje pozarządowe tworzące tzw. trzeci sektor działają niemalże we wszystkich dziedzinach życia. Podejmują działania w obszarach takich jak: edukacja prawna, kultura, ekologia, pomoc społeczna, problemy mniejszości narodowych, przemoc w rodzinie czy rozwój przedsiębiorczości. Niezwykle ważnym faktem jest to, iż organizacje pozarządowe są zdecydowanie bliżej ludzi niż przedstawiciele instytucji państwowych. Można nawet posunąć się do twierdzenia, iż są „pośrednikami” pomiędzy mieszkańcami a władzami określonego regionu. Pozwala to na szybsze niż ze strony władz reagowanie na najbardziej pilne potrzeby i problemy ludzkie [135]. „Organizacje społeczeństwa obywatelskiego nie muszą i nie powinny być tworzone i działać w opozycji do państwa i jego instytucji, czy też wyłącznie w sferach niezagospodarowanych przez państwo. Należy dążyć do modelu partnerskiej współpracy opartej na zasadzie pomocniczości, wzajemnej koordynacji działań na rzecz wspólnoty lokalnej,

regionalnej czy narodowej" [136].

Współdziałanie rzecznika z organizacjami pozarządowymi może przybierać następujące formy:

1. formalną, polegającą na zawieraniu przez rzecznika z organizacją porozumień lub umów,
2. nieformalną, w zakresie której znajdują się takie działania jak [137]:
  - wspólne opracowywanie i realizacja programów poprawy ochrony praw i wolności jednostki;
  - przekazywanie rzecznikowi informacji o sprawach indywidualnych, które wymagają podjęcia interwencji RPO;
  - kierowanie przez rzecznika do organizacji pozarządowych osób, które zgłosiły do biura RPO problem, nie mieszczący się w kompetencji tego organu, a mogący być skutecznie rozwiązany przez organizacje pozarządowe;
  - dzielenie się informacjami w zakresie ochrony praw i wolności człowieka;
  - wymiana materiałów informacyjnych oraz publikacji;
  - organizowanie konferencji, szkoleń i seminariów poświęconych zagadnieniom ochrony praw i wolności człowieka;
  - patronowanie przez rzecznika wielu akcjom prowadzonym przez organizacje pozarządowe.

A. Programy

W ramach ustawowej współpracy organizacji pozarządowych i Rzecznika Praw Obywatelskich realizowane są programy na rzecz poprawy sytuacji przestrzegania praw i wolności jednostki we współczesnym świecie. Obecnie jest to jedna z najistotniejszych form współdziałania tych podmiotów. Wskazać należy następujące rodzaje programów:

- a. Edukacja dla Rozwoju;
- b. Krajowy Program Na Rzecz Ofiar Przystępstw;
- c. Program oświeceniowski;
- d. Ruch Przeciw Bezradności Społecznej;
- e. Edukacja dla Rozwoju.

a) Edukacja dla Rozwoju

Program zapoczątkowała w 2000 r. Deklaracja Obywatelska „Edukacja dla Rozwoju”, której autorzy — zespół około trzydziestu ludzi nauki i społeczników - podjęli zobowiązanie w sprawie podjęcia prac nad zmianami systemowymi w dziedzinie polityki edukacyjnej. Głównym założeniem programu jest realizacja powszechnego prawa gwarantującego przez Konstytucję RP (art. 70) - prawa do edukacji, m. in. poprzez tworzenie warunków dla przebiegającego ponad podziałami politycznymi dialogu obywatelskiego. Określone w konstytucji prawo do edukacji warunkuje korzystanie z innych praw, w szczególności prawa do świadomego i aktywnego uczestniczenia w życiu społeczeństwa [138].

W 2001 r. w ramach programu powstał Obywatelski Komitet Edukacji Narodowej, którego celem jest przeciwdziałanie takim zjawiskom jak ograniczanie wpływu rodziców i społeczności lokalnych oraz obywatelskich na funkcjonowanie systemu kształcenia oraz administracyjno-politycznym barierom napotykanym na drodze inicjatyw edukacyjnych. Komitet utworzyli przedstawiciele czterech środowisk: prezes stowarzyszenia „Przymierza Rodzin” I. Dzeduszycka w imieniu laureatów konkursu Pro Publico Bono, nad którym patronat honorowy obejmuje Rzecznik Praw Obywatelskich, T. Sadowiski — prezes Fundacji Pomocy Wzajemnej „Barka”, profesor J. Wyrozumski — sekretarz generalny Polskiej Akademii Umiejętności i W. Obszyński - prezes zarządu Centrum im. M. Dzielskiego [139]. W latach 2001 — 2002 odbyło się wiele konferencji na temat edukacji obywatelskiej. Poświęcone były m. in. takim zagadnieniom jak: podniesienie edukacji na wsi, rola rodziców w procesie edukacji szkolnej, problemy edukacji osób niepełnosprawnych, kształcenie nauczycieli i edukacja mniejszości narodowych [140].

W 2003 r. prace nad programem skupione były wokół tematu oceny stanu edukacji narodowej, dostępności kształcenia i równości szans edukacyjnych [141]. Podczas spotkań przedstawicieli takich organizacji pozarządowych jak Społeczne Towarzystwo Oświatowe (W. Starzyński) czy Związek Harcerstwa Polskiego (T. Hernik) oraz osób z Biura Rzecznika Praw Obywatelskich (A. Sieprawska, G. Rdzanek-Piwowar) opracowano dokumenty, ustalające cele

polskiej edukacji oraz plan powołania nowego organu – Rady Edukacji Narodowej). Dokumenty przedstawiono na konferencji „Obywatelska odpowiedzialność za edukację narodową”, zorganizowanej w Biurze RPO 10.6.2003 r. Wynikiem prac zespołu było skierowanie w 2003 r. przez rzecznika do prezydenta RP wniosku w sprawie podjęcia inicjatywy ustawodawczej i powołanie Rady Edukacji Narodowej. Rada miała być niezależnym obywatelskim organem, którego celem byłoby wyznaczanie wieloletnich strategii polityki oświatowej oraz sprawowanie kontroli nad stanem i rozwojem edukacji narodowej [142].

W 2005 r. odbyły się dwie konferencje z udziałem rzecznika organizacji pozarządowych. Pierwsza została zorganizowana 3.3.2005 r. z udziałem Fundacji Rozwoju Dzieci im. J. A. Komeńskiego pt. *Alternatywne formy edukacji przedszkolnej*. Tematem było wyrównywanie szans oświatowych za pomocą upowszechniania edukacji przedszkolnej na terenach dotkniętych obniżonym kapitałem kulturowym. 29.11.2005 r. w Biurze Rzecznika odbyła się konferencja przy udziale Stowarzyszenia „Szkola Liderów” pod nazwą *Rodzina obywatelska. Rola rodziny w kształtowaniu wartości i postaw obywatelskich* [143].

b) Krajowy Program Na Rzecz Ofiar Przestępstw

Głównym założeniem twórców Krajowego Programu jest ustalenie kierunków działań wobec osób będących ofiarami przestępstw. Celem jest wprowadzenie takich form pomocy, które tak szybko jak to możliwe wyprowadzą ofiary przestępstw z roli ofiar oraz naprawią skutki szkód wyrządzonych przestępstwem. Zobowiązanie do opracowania programu na rzecz ofiar przestępstw zostało nałożone na polski rząd w ramach traktatów akcesyjnych do Unii Europejskiej. Wynika z treści Europejskiej Konwencji o Kompensacji Państwowej dla Ofiar Przestępstw popełnionych z użyciem przemocy z 23.11.1983 r. oraz Decyzji Ramowej Rady Unii Europejskiej z dnia 15.3.2001 r. o pozycji ofiary w postępowaniu karnym 2001/220/JI/1, która na terenie UE obowiązuje od 22.3.2002 r. [144]

Prace nad programem rozpoczęły się w 2004 r. w Biurze Rzecznika we współpracy z licznymi organizacjami pozarządowymi. Ze strony organizacji pozarządowych udział w pracach wzięły: Polskie Stowarzyszenie Edukacji Prawnej, Towarzystwo Interwencji Kryzysowej, Fundacja Przeciw Bezradności, Fundacja Przeciwko Handlowi Kobietami „La Strada”, Ogólnopolskie Pogotowie Dla Ofiar Przemocy w rodzinie „Niebieska Linia”, Fundacja „Dzieci Niczyje”, Helsińska Fundacja Praw Człowieka, Związek Biur Porad Obywatelskich, Stowarzyszenie Obrony Praw Ojca, Fundacja Pomocy Ofiarom Przestępstw, Fundacja „Pomoc Kobietom i Dzieciom”, Centrum Praw Kobiet, Fundacja „Itaka”, Dolnośląskie Stowarzyszenie Pomocy Ofiarom Przestępstw „Karta 99”, Stowarzyszenie Przeciw Przemocy, Warszawskie Stowarzyszenie Ofiar Przestępstw, Wyszowskie Stowarzyszenie Pomocy Ofiarom Przestępstw, Stowarzyszenie „Nigdy więcej”, Fundacja Na Rzecz Ofiar Wypadków Komunikacyjnych, Stowarzyszenie „Pomocne dłonie” i Stowarzyszenie „Alter Ego”. Koordynatorem prac nad programem z polecenia rzecznika jest M. Płatek [145].

Do głównych założeń Krajowego Programu Na Rzecz Ofiar Przestępstw zalicza się:

- stworzenie ustawy o Funduszu Kompensacyjnym i ustawy o ochronie ofiar przestępstw;
- obowiązkowa terapia sprawców przestępstw na koszt własny oraz pokrywanie przez sprawców kosztów terapii ofiar;
- wprowadzenie oszczędności w budżecie państwa poprzez zmniejszenie długości kar pozbawienia wolności i zastąpienie ich tańszymi karami alternatywnymi dla sprawców przestępstw (pod nadzorem kuratora i sądu);
- wprowadzenie droższego systemu opodatkowania wobec producentów filmów zawierających drastyczne sceny przemocy oraz droższych biletów do kin na filmy przekazujące takie treści;
- likwidacja immunitetów posłów i senatorów w celu promowania szacunku dla prawa,
- zmiany systemu oceny policji, która powinna być zorientowana na służbę obywatelom zamiast rozliczania z ilości wykrytych przestępstw;
- wprowadzenie zakazu tortur cielesnych wobec dzieci oraz zapisu o poszanowaniu godności dziecka do kodeksu rodzinnego i opiekuńczego;
- rejestracja dźwięku z przebiegu rozprawy sądowej;
- wprowadzenie zasady odpowiedzialności konkretnych osób za decyzje podejmowane w ramach powierzonych obowiązków [146].

Z badań ankietowych przeprowadzonych w 2004 r. przez Dolnośląskie Stowarzyszenie na Rzecz Ofiar Przestępstw „Karta 99” wynika, iż na złą sytuację ofiar przestępstw w obowiązującym stanie prawnym duży wpływ ma brak dobrze skoordynowanej współpracy między instytucjami odpowiedzialnymi za bezpieczeństwo ludzi. Działający aktualnie system pomocy ofiarom przestępstw pozostawia również wiele do życzenia. Charakterystycznym przejawem braku dostępu poszkodowanych do odpowiednich usług są zgłaszane ostatnio RPO przypadki szukania pomocy ofiar przestępstw ze Szczecina i Gdańska we Wrocławskim Stowarzyszeniu na Rzecz Ofiar Przestępstw „Karta 99” [147]. Należy popierać wszelkie inicjatywy zmierzające chociażby metodą „małych kroków” do polepszenia sytuacji osób potrzebujących pomocy ze strony odpowiednio przygotowanych do niesienia tej pomocy osób i instytucji. Krajowy Program na Rzecz Ofiar Przestępstw, będący jeszcze w chwili obecnej w wersji roboczej, stanowi ważny dokument niezbędny dla poprawy sytuacji ofiar przestępstw. Dla ostatecznego przygotowania i realizacji programu konieczna jest współpraca Ministerstwa Sprawiedliwości z pozostałymi uczestnikami prac nad programem. Strona pozarządowa oczekuje większego zaangażowania ze strony ministerstwa.

c) Program oświęcimski

Celem programu, do którego włączył się poprzedni Rzecznik Praw Obywatelskich prof. A. Zoll, jest utworzenie międzynarodowego centrum pamięci i edukacji o prawach człowieka. Realizacja odbywa się we współdziałaniu rzecznika z Fundacją Pro Publico Bono, Kolegium Wigierskim, Centrum Dialogu i Modlitwy w Oświęcimiu, Instytutu Jana Pawła II w Krakowie, Uniwersytetu Jagiellońskiego, a także osób reprezentujących liczne ośrodki badawcze, edukacyjne i opiniotwórcze [148]. Nie bez znaczenia dla powstania programu było nauczanie Jana Pawła II, który wielokrotnie wskazywał na rolę praw człowieka dla rozwoju cywilizacji ludzkiej. Rzecznik piątej kadencji J. Kochanowski w wystąpieniu z 27.5.2006 r. podkreślał niezwykle ważną rolę, jaką odegrał polski papież dla poszanowania praw człowieka: "(...) uważam, że można by Jana Pawła II nazwać nie tylko papieżem praw człowieka, ale również — co dla mnie z racji pełnionego urzędu niezwykle ważne — papieżem praw obywatelskich. W swych rozważaniach bowiem wiele miejsca Jan Paweł II poświęcił relacjom, jakie powinny łączyć osobę ludzką i państwo. (...) stwierdził w encyklice *Redemptor Hominis*, że łamanie praw człowieka podważa sensowność i legalność istnienia państwa" [149].

W 2005 r. rozpoczęła się I edycja Oświęcimskiej Nagrody Praw Człowieka im. Jana Pawła II oraz rozpoczęło działalność seminarium Akademia Oświęcimska, którego powstanie zainicjował Rzecznik Praw Obywatelskich i Oświęcimski Instytut Praw Człowieka. Seminarium ma stać się w przyszłości miejscem dyskusji na temat systemów ochrony praw człowieka i miejscem refleksji dotyczących kondycji kultury i jej relacji z aparatem państwowym [150]. Oświęcimska Nagroda Praw Człowieka ma na celu honorować działania osób, które przyczyniają się do realizacji papieskiej filozofii działania na rzecz praw człowieka. Współpraca rzecznika z organizacjami pozarządowymi przy „Programie oświęcimskim” jest niezwykle istotna ze względu na pamięć wydarzeń sprzed kilkadziesiąt lat — Holocaustu. Dzięki niej kwestie masowego łamania podstawowych praw człowieka staną się bliskie dla przyszłych pokoleń.

d) Poradnictwo prawne i obywatelskie

Program jest realizowany przede wszystkim poprzez współpracę rzecznika z działającymi na terenie całego kraju biurami porad obywatelskich oraz studenckimi poradniami prawnymi, tzw. klinikami prawa.

Poradnictwo prawne to innymi słowy świadczenie informacji, mających zastosowanie w konkretnych sprawach na podstawie danych oraz materiałów uzyskanych od klienta przez prawnika lub studenta prawa pod nadzorem opiekuna. Pomoc prawna może polegać na sporządzeniu projektu pisma procesowego oraz wspieraniu klienta w postępowaniu przed organem administracji lub sądem. Porada obywatelska polega na wyszukaniu w posiadanych zasobach informacyjnych odpowiednich możliwości działania dla rozwiązania problemu, przedstawieniu klientowi wszelkich przewidywanych konsekwencji zastosowania tych rozwiązań i udzielaniu klientowi wsparcia w podjęciu decyzji [151].

Organizacjami udzielającymi porad o powszechnie obowiązującym prawie i porad obywatelskich są biura porad obywatelskich zrzeszone w Związku Biur Porad Obywatelskich. Głównym celem tworzenia biur porad obywatelskich jest „wyjście naprzeciw społecznemu

zapotrzebowaniu na bezstronną, aktualną i przekazaną w sposób zrozumiałą informację o prawach przysługujących obywatelowi w konkretnej, często powikłanej sytuacji osobistej lub rodzinnej" [152].

Porady udzielane są nieodpłatnie zgodnie z zasadą poufności, aktualności, rzetelności informacji, samodzielności klienta oraz bezstronności. Biura udzielają porad i informacji w sprawach mieszkaniowych, rodzinnych, świadczeń socjalnych, świadczeń z ubezpieczenia społecznego, zatrudnienia i bezrobocia oraz informacji w sprawach finansowych, spadkowych, konsumenckich, własności czy stosunków międzyludzkich [153].

Omawiając zagadnienia poradnictwa prawno-obywatelskiego należy wspomnieć o tzw. klinikach prawa, czyli studenckich poradniach prawnych, z którymi rzecznik podpisał szereg porozumień o współpracy w latach 2001-2006. „Kliniki prawa” działają na wydziałach prawa w kilkunastu miastach w Polsce. Działalność „klinik” oparta jest na świadczeniu przez studentów prawa pod opieką ze strony pracowników naukowych bezpłatnej pomocy prawnej osobom, które ze względu na złą sytuację finansową nie mogłyby skorzystać z płatnej pomocy adwokata lub radcy prawnego [154]. W związku z niedostatecznym dostępem społeczeństwa do informacji prawnej zostały podjęte działania zmierzające do upowszechnienia i rozszerzenia dostępu tak, żeby każdy obywatel wiedział z jakich środków prawnych może skorzystać i do jakich instytucji może zgłosić swój problem.

Z obserwacji spraw jakie wpływają do Biura RPO wynika, iż w większości wnioskodawcom wskazuje się przysługujące środki działania. Świadczy to niewątpliwie o bardzo niskim stanie świadomości prawnej obywateli. Prof. A. Zoll w wystąpieniu do Ministra Sprawiedliwości (RPO/481256/04/IV) z dnia 3.8.2004 r. w sprawie systemu bezpłatnej pomocy prawnej dla ubogich) wyraził potrzebę stworzenia uregulowań ustawowych w zakresie zwiększenia dostępu do informacji prawnej. Kwestia podniesienia stanu świadomości o prawie jest również jednym z priorytetów do zrealizowania dla obecnego rzecznika J. Kochanowskiego [155].

W ramach ustawowego współdziałania rzecznika z organizacjami pozarządowymi została nawiązana współpraca w celu opracowania rozwiązań zmierzających do zwiększenia wśród obywateli dostępu do informacji o stanie prawnym. W 2004 r. do rzecznika zwróciły się: Helsińska Fundacja Praw Człowieka, Polskie Stowarzyszenie Edukacji Prawnej, Związek Biur Porad Obywatelskich I Fundacja Uniwersyteckich Poradni Prawnych z propozycją zorganizowania konferencji na temat *Dostęp do informacji, poradnictwa obywatelskiego i prawnego oraz pomocy prawnej* [156]. W październiku 2004 r. w Biurze rzecznika odbyła się konferencja, w której poza wspomnianymi organizacjami wziął udział Minister Sprawiedliwości A. Kalwas. Sukcesem współpracy stało się powołanie w ministerstwie zespołu, który zobowiązał się do przygotowania projektu ustawy o dostępie do nieodpłatnej pomocy prawnej przyznawanej przez państwo osobom fizycznym [157]. Projekt ustawy w obecnym kształcie wymaga jeszcze wielu poprawek z uwagi na przewidywane zbyt wysokie koszty wdrożenia planowanych założeń w życie. Niezbędne jest przeprowadzenie ponownych konsultacji z wieloma korporacjami prawniczymi oraz instytucjami i organizacjami zajmującymi się poradnictwem prawnym [158].

e) Ruch przeciw Bezradności Społecznej

Bezradność bywa często przejawem poczucia utraty kontroli nad własnym życiem, nad funkcjonowaniem własnej rodziny czy bezsilności wobec pokonywania problemów życiowych. W sytuacji bezradności ludzie mogą wycofywać się z relacji z otoczeniem, co sprzyja osamotnieniu, a w konsekwencji nawet skrajnej izolacji, czy wręcz wykluczeniu społecznemu. Postawa bierna wobec sytuacji bezradności grozi utrwaleniem postaw roszczeniowych osób nią dotkniętych wobec innych osób i instytucji zajmujących się świadczeniem pomocy społecznej [159].

Do grupy szczególnego ryzyka wejścia w sytuację określaną syndromem bezradności zaliczyć można czynniki takie jak: niezaradność życiowa (brak kompetencji społecznych), ubóstwo, bezrobocie, bezdomność, długotrwała choroba, niepełnosprawność, uzależnienia, dewiacje, patologie społeczne, przestępczość, przemoc oraz stany nadzwyczajne wywołane klęskami żywiołowymi lub zdarzeniami losowymi [160].

Rozpoczęty przez prof. A. Zolla w 2001 r. program „Ruch Przeciw Bezradności Społecznej” miał sprostać nowemu wyzwaniu — szukaniu metod zapobiegania wykluczeniu społecznemu osób z syndromem bezradności. W listopadzie 2001 r. odbyła się w Krakowie

konferencja, podczas której uczestnicy – przedstawiciele organizacji „trzeciego sektora” oraz A. Zoll, zdecydowali się przystąpić do realizacji programu. Organizacje pozarządowe reprezentowali: prezes Fundacji Rozwoju Demokracji Lokalnej J. Regulski oraz prezes Związku Powiatów Polskich A. Jankowski. Zapleczem intelektualnym Ruchu stało się Centrum Programów Walki z Bezradnością Społeczną [161].

Jednym z założeń Ruchu jest ściśle współdziałanie z samorządami w zwalczaniu bezradności społecznej. Nie zawsze współpraca władz lokalnych z „trzecim sektorem” przebiegała pomyślnie. Często samorzady traktowały organizacje pozarządowe jak „natrętnego petenta”, który przychodzi wyłącznie po pieniądze [162]. Rodzi się nadzieja na to, iż Ruch nauczy w przyszłości obie strony współpracy. Najważniejszą formą integracji członków Ruchu są coroczne odbywające się w listopadzie konwencje, w których uczestniczą koordynatorzy programu z Biura RPO E. Wrońska i P. Sałustowicz oraz przedstawiciele ze strony organizacji pozarządowych z całego kraju. Konwencje służą wymianie doświadczeń, informacji oraz ustaleniu planów pomocy osobom ze środowisk zagrożonych bezradnością i wykluczeniem społecznym [163].

Obecnie sygnatariuszami Ruchu przeciw Bezradności Społecznej po stronie „trzeciego sektora” jest ponad 300 stowarzyszeń, fundacji i ruchów zajmujących się głównie sprawami społecznymi. Wśród nich są takie organizacje jak: Ogólnopolski Związek Bezrobotnych z Ełku, Dolnośląskie Stowarzyszenie Pomocy Ofiar Przestępstw „Karta 99”, Fundacja „Synapsis”, Stowarzyszenie Diabetyków w Wodzisławiu Śląskim, Fundacja Pro Publico Bono, Stowarzyszenie Rodzin Katolickich, Stowarzyszenie Przyjaciół i Osób Niepełnosprawnych „Pomóżmy im”, Polski Związek Bezrobotnych, Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej, Stowarzyszenie Wspierania Organizacji Pozarządowych, Klub „Koziołki Poznańskie”, Wspólnota Robocza Związku Organizacji Socjalnych „Wrzos”, Uniwersytet Trzeciego Wieku w Uniwersytecie Wrocławskim i Towarzystwo Rodziców Dzieci Specjalnej Troski [164]. Ruch jest programem wspierającym konkretne działania na rzecz zwalczania bezradności społecznej. Dowodem na to jest wiele osiągnięć jakie członkowie Ruchu, czyli organizacje pozarządowe przy wsparciu rzeczownika wypracowali przez kilka lat trwania programu. Do sukcesów programu należy zaliczyć:

- uzyskanie zatrudnienia wielu osób bezrobotnych w wyniku prowadzonych szkoleń z zakresu obsługi komputera, Internetu, kas fiskalnych, pomocy przy wypełnianiu dokumentów aplikacyjnych, a także umawiania na spotkania z pracodawcami; działania prowadzone były z inicjatywy Ogólnopolskiego Związku Bezrobotnych z Ełku [165];
- zorganizowanie kolonii integracyjnych i świetlic terapeutycznych dla dzieci niepełnosprawnych z rodzin dotkniętych patologią społeczną w wyniku działań Towarzystwa Rodziców Dzieci Specjalnej Troski [166];
- rozwój poradnictwa obywatelskiego prowadzonego przez Uniwersytet Trzeciego Wieku z siedzibą we Wrocławiu [167];
- zorganizowanie bezpłatnych rehabilitacji i spotkań psychologicznych dla osób niepełnosprawnych ruchowo przez Stowarzyszenie Przyjaciół i Osób Niepełnosprawnych „Pomóżmy im” [168];
- stworzenie podjazdu dla wózków inwalidzkich do jednego z warszawskich kościołów z inicjatywy Stowarzyszenia Rodzin Katolickich [169];
- utworzenie bazy danych organizacji zajmujących się pomocą społeczną z inicjatywy przez Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Krakowie [170];
- zorganizowanie akcji charytatywnych na rzecz dzieci i dorosłych z chorobą autystyczną przez Fundację „Synapsis” [171];
- pomoc dla dzieci ze szkoły popegeerowskiej z okolic Poznania poprzez organizację wycieczek i spływów kajakowych, udzielana przez Klub „Koziołki Poznańskie” [172];
- otwarcie punktu konsultacyjnego dla osób przewlekle chorych oraz prowadzenie akcji profilaktycznych dla wykrycia choroby cukrzycy przez Stowarzyszenie Diabetyków w Wodzisławiu Śląskim [173].

W 2005 r. przedstawiciele Biura RPO koordynujący program Ruch przeciw Bezradności Społecznej zostali zaproszeni do udziału w pracach nad projektem „Partnerstwo socjalne” przez Wspólnotę Roboczą Związku Organizacji Socjalnych „Wrzos” – organizacji pozarządowej będącej członkiem Ruchu i zrzeszającej organizacje działające na rzecz poprawy sytuacji osób zagrożonych lub dotkniętych wykluczeniem społecznym. Celem projektu „Partnerstwo socjalne” jest zebranie opinii na temat polskich regulacji prawnych dotyczących sytuacji osób zagrożonych wykluczeniem społecznym od środowisk dotkniętych problemem wykluczenia

społecznego i stworzenie wytycznych do przeprowadzenia zmian w polskim prawodawstwie z zakresu polityki społecznej [174].

B. Patronaty

Współpraca rzecznika z organizacjami „trzeciego sektora” polega również na inspirowaniu i upowszechnianiu pozytywnych doświadczeń organizacji społecznych w przewyżczeniu takich zjawisk jak bezrobocie, bieda czy zacofanie w edukacji. Temu ma służyć konkurs Pro Publico Bono — konkurs na najlepszą inicjatywę obywatelską [175]. Konkurs promuje wszelkie formy aktywności obywatelskiej w myśl zasad solidarności, dobrej woli i samoorganizacji społecznej. Nagroda przyznawana jest dla osób, które mogą być dla innych wzorem inspirującym do działania dla dobra wspólnego, czyli odwołującym się do zasad etycznych [176]. Rzecznik sprawuje patronat honorowy nad konkursem od III edycji w 2001 r. Rzecznik piątej kadencji, J. Kochanowski, podobnie jak poprzednik A. Zoll, objął patronat honorowy nad konkursem, jest również członkiem Kapituły Pro Publico Bono [177].

Warto wspomnieć o wielu innych akcjach i inicjatywach obywatelskich, nad którymi rzecznik sprawuje patronat. Wśród nich należy wyróżnić:

- Tydzień Praw Obywatelskich nad którym w dniu 15 maja 2006 r. rzecznik objął honorowy patronat. Obchody tego dnia zostały zorganizowane przez Instytut Psychosomatyczny. „Intencją organizatorów było przedstawienie wybranej problematyki społecznej poruszanej w mediach i w instytucjach państwowych oraz kwestii wsparcia osobom potrzebującym. Podczas "Tygodnia Praw Obywatelskich" zostały uruchomione przez Instytut tzw. „linie wsparcia”, dzięki którym wszystkie zainteresowane osoby bezpłatnie otrzymały telefonicznie bądź mailowo odpowiedzi i porady na zadawane specjalistom pytania” [178];
- XIII Ogólnopolska Olimpiada wiedzy o Prawach Człowieka organizowana przez Katedrę Praw Człowieka UMK i Towarzystwo Naukowe Organizacji i Kierownictwa Komitetu Olimpiady. 8 kwietnia rzecznik objął patronat honorowy nad olimpiadą. Konkurs ma za zadanie rozbudzać wśród młodych ludzi chęci poznawania tematyki praw człowieka;
- Międzynarodowy Dzień Osób Starszych. Ustanowiony przez ONZ i organizowany 1 października w Warszawie z inicjatywy organizacji pozarządowej Forum 50+;
- Konferencja pt. *Jawność życia publicznego w Polsce* organizowana z inicjatywy Stowarzyszenia Promowania Myślenia Obywatelskiego dnia 3.11.2006 r. Celem konferencji będzie stworzenie forum dyskusji nad zagadnieniem jawności i ustalenie jakie informacje powinny być jawne;
- Program „Opiekun dziecka — ofiary przestępstwa” utworzony przez Fundację „Dzieci Niczyje”, który ma stworzyć formy ochrony dzieci biorących udział w postępowaniu karnym [179].

VI. Organizacje pozarządowe współdziałające z Rzecznikiem Praw Obywatelskich

Należy wspomnieć o najbardziej istotnych organizacjach „trzeciego sektora”, z którymi RPO współpracuje obecnie, realizując obowiązek nałożony przez ustawodawcę w art. 17 a u.r.p.o. Wśród nich można wyróżnić: Dolnośląskie Stowarzyszenie Pomocy Ofiarom Przystępstw „Karta 99” we Wrocławiu, Helsińska Fundacja Praw Człowieka w Warszawie, Stowarzyszenie Biuro Bezpłatnej Pomocy Prawnej w Prudniku, Związek Biur Porad Obywatelskich w Warszawie, Fundacja Uniwersyteckich Poradni Prawnych w Warszawie, Studenckie poradnie prawne (kliniki prawa) i Fundacja Academia Iuris w Warszawie.

1. Dolnośląskie Stowarzyszenie Pomocy Ofiarom Przystępstw „Karta 99” we Wrocławiu

Powstało w 2001 r. z inicjatywy Pełnomocnika do spraw Ofiar Przystępstw przy Rzeczniku Praw Obywatelskich [180]. Zajmuje się udzielaniem pomocy osobom, które stały się ofiarami przystępstw, czyli „indywidualnie lub z innymi osobami, poniosły szkodę, włączając w to uszczerbek fizyczny lub psychiczny, dolegliwość emocjonalną, stratę materialną lub znaczące

naruszenie ich podstawowych praw, w rezultacie działań lub zaniechań stanowiących naruszenie przepisów prawa karnego będących w mocy na terenie Państw Członkowskich, włącznie z przepisami zakazującymi kryminalnego nadużycia władzy" **[181]**.

Podstawowymi kierunkami działania stowarzyszenia są:

- poradnictwo, wsparcie: prawne, psychologiczne i pedagogiczne;
- świadczenie pomocy merytorycznej w zakresie sprawy;
- programy edukacyjne dla osób dorosłych i młodzieży;
- zastępstwo procesowe;
- współpraca z organami państwowymi, samorządowymi, instytucjami i organizacjami zajmującymi się problematyką ofiar przestępstw **[182]**.

Rzecznik podpisał porozumienie w sprawie współpracy z prezesem stowarzyszenia J. Wajdą. **[183]**. Założeniem współpracy ma być zwiększenie dostępu każdej osobie potrzebującej pomocy do rzetelnej i kompletnej pomocy prawnej. W zakresie działalności stowarzyszenia działa od 2005 r. Centrum Edukacji Prawnej utworzone w ramach rzecznikowskiego programu Ruch Przeciw Bezradności Społecznej, którego sygnatariuszem jest „Karta 99”.

2. Helsińska Fundacja Praw Człowieka w Warszawie

Obecnie jest jedną z najbardziej doświadczonych i profesjonalnie działających w Polsce organizacji pozarządowych zajmujących się prawami człowieka. Została powołana przez Komitet Helsiński w 1989 r. **[184]** Świadczy pomoc prawną dla ofiar naruszeń praw człowieka poprzez realizację następujących programów:

- edukacja przez ukazywanie naruszeń praw człowieka innych krajach;
- program bezpłatnej pomocy prawnej uchodźcom i cudzoziemcom;
- program pomocy osobom skazanym w sprawach karnych, które nie poczuwają się do winy („Niewinność”);
- program zapobiegania torturom, nieludzkiemu lub poniżającemu traktowaniu lub postępowaniu;
- program monitoringu sądów „Obserwator” **[185]**.

W ramach działania w interesie publicznym Helsińska Fundacja Praw Człowieka podejmuje działania w sytuacji, kiedy osoby zgłaszające się do fundacji nie zwracały się uprzednio w takiej samej sprawie do rzecznika. Gdy opisany przez wnioskodawcę problem zgłaszany RPO jest identyczny jak poruszony w liście do fundacji, wówczas aby nie dublować działań rzecznika, fundacja odmawia klientowi pomocy **[186]**.

3. Stowarzyszenie Biuro Bezpłatnej Pomocy Prawnej w Prudniku

Świadczy poradnictwo prawne w zakresie wielu dziedzin prawnych i obywatelskich w sprawach dotyczących prawa cywilnego, rodzinnego, administracyjnego i karnego. Klienci stowarzyszenia oprócz porady ustnej mogą otrzymać pomoc w zakresie sporządzania pism procesowych (są to projekty pozwów, zażaleń, apelacji bądź sprzeciwów) oraz informatory prawnicze i broszury informacyjne dotyczące podstawowych zagadnień prawnych i obywatelskich **[187]**. Stowarzyszenie współpracuje z rzecznikiem od 2005 r. na podstawie porozumienia podpisanego przez prezesa stowarzyszenia P. Powirskiego z pełnomocnikiem terenowym rzecznika we Wrocławiu M. Lisem **[188]**.

Współdziałanie stron opiera się na:

- wymianie doświadczeń i koordynowaniu podejmowanych działań w związku z bezpłatnym poradnictwem prawnym i obywatelskim (art. 1 porozumienia);
- możliwości obustronnego przekazywania spraw do prowadzenia przez drugą stronę (art. 2 porozumienia);
- udziału stowarzyszenia w szkoleniach, seminariach i programach organizowanych z inicjatywy rzecznika (art. 4 porozumienia).

4. Związek Biur Porad Obywatelskich w Warszawie

Obecnie Związek zrzesza trzydzieści biur porad obywatelskich z terenu całego kraju. Nawiązanie przez rzecznika współpracy z siecią biur miało miejsce w 2002 r. Rzecznik czwartej kadencji A. Zoll w 2002 r. objął honorowym patronatem działalność ZBPO. Przyczyniło się to do wzrostu wiarygodności biur oraz wzrostu zainteresowania prowadzoną przez nie działalnością

zarówno ze strony obywateli, jak i instytucji publicznych, w tym zwłaszcza samorządu terytorialnego, dla którego biura powinny być szczególnie istotnym partnerem współpracy [189].

Przypięczeniem współpracy stało się porozumienie zawarte między rzecznikiem a Związkiem Biur Porad Obywatelskich, w którym strony zobowiązały się do wzajemnego świadczenia pomocy w ramach swoich kompetencji [190]. 13.12.2005 r. strony — A. Zoll oraz M. Ostrowska z zarządu ZBPO podpisały kolejne porozumienie o współpracy i umowę o współpracy (zawartą przez dyrektora Biura RPO U. Szkodzińską oraz dyrektora Biura Związku Biur Porad Obywatelskich H. Górską) [191]. Współpraca stron polega na:

- wydawaniu poradników edukacyjno-informacyjnych (§ 1 pkt 2 umowy);
- wymianie materiałów o charakterze analitycznym i informacyjnym (§ 2 pkt 1 porozumienia);
- wspólnym organizowaniu seminariów, konferencji i szkoleń (§ 2 pkt 1 i 2 umowy).

Na mocy porozumienia rzecznik może przekazywać do rozpoznania przez ZBO sprawy skierowane do Biura RPO pod warunkiem uzyskania na to zgody osoby, której sprawa dotyczy i jeżeli charakter sprawy jest zgodny z zakresem działania biura porad obywatelskich (§ 2 pkt 3 umowy). [192]

5. Fundacja Uniwersyteckich Poradni Prawnych w Warszawie

Fundacja wspiera finansowo i koordynuje działalność studenckich poradni prawnych. Promuje w kraju i na świecie ideę bezpłatnego poradnictwa prawnego poprzez szeroką kampanię informacyjną, organizowanie konferencji, szkoleń i prezentacji z zakresu tematyki poradniczej. Za zadanie stawia sobie rozwijanie i umacnianie prowadzonej współpracy z instytucjami i urzędami państwowymi oraz innymi organizacjami działającymi w sferze tzw. trzeciego sektora. Formalnym przypięczeniem wcześniejszej współpracy między FUPP a rzecznikiem stało się tegoroczne porozumienie zawarte przez J. Kochanowskiego i prezesa FUPP F. Czernickiego [193]. Strony porozumienia w ramach podjętej współpracy informują się o planowanych działaniach istotnych z punktu widzenia drugiej strony (art. 4 pkt 2), wspólnie organizują konferencje, seminaria i szkolenia adresowane głównie do studentów poradni prawnych (art. 4 pkt 1), a także wymieniają się materiałami i publikacjami niezbędnymi do przeprowadzenia analizy stanu przestrzegania prawa (art. 4 pkt 3).

6. Studenckie poradnie prawne (kliniki prawa)

Obecnie rzecznik współpracuje z trzynastoma studenckimi poradniami prawnymi. Podstawę prawną współdziałania stanowią porozumienia zawarte pomiędzy J. Kochanowskim a rektorami uniwersytetów, przy których działają poradnie [194]. Zasadniczym celem współpracy jest realizacja następujących planów:

- stworzenie dostępu każdej osoby do rzetelnych informacji o jej prawach i środkach ochrony;
- edukacja prawna obywateli w zakresie praw i wolności człowieka i obywatela;
- podniesienie poziomu kształcenia studentów w zakresie pomocy prawnej;
- wymiana doświadczeń i informacji w dziedzinie skutecznej ochrony praw i wolności człowieka i obywatela [195].

W zakresie podjętej współpracy studenckie poradnie prawne przekazują do Biura RPO sprawy, które mieszczą się w kompetencjach rzecznika. Wśród spraw przekazywanych rzecznikowi znajdują się zarówno sprawy konkretnych klientów studenckich poradni, jak i sprawy o charakterze generalnym. Do ostatniej grupy należą sprawy dotyczące niewłaściwego funkcjonowania urzędów lub uwagi dotyczące zmian pewnych przepisów prawa. Otrzymane informacje stanowią dla rzecznika bardzo cenne źródło wiedzy odnośnie stanu przestrzegania prawa przez obywateli i ułatwiają rzecznikowi dokonanie oceny problemów obowiązującego prawa [196].

Zdarzają się sytuacje, gdy rzecznik wskazuje adresy poszczególnych poradni prawnych osobom, które złożyły wniosek do Biura RPO, a z charakteru sprawy wynika, iż nie jest konieczna interwencja RPO. Do rzecznika często zgłaszają się osoby w sprawach „małej wagi” dla rozwiązania których wystarczyłoby udzielenie fachowej i rzetelnej porady prawnej. W takich sytuacjach rzecznik kontaktuje osoby zgłaszające się z tego rodzaju sprawami z poradniami prawnymi właściwymi dla miejsca zamieszkania danej osoby.

Współpraca polega również na wspólnym organizowaniu seminariów, konferencji i szkoleń oraz na wymianie materiałów i informacji o charakterze analitycznym. Rzecznik przekazuje nieodpłatnie studenckim poradniom prawnym publikacje: Biuletyn - Materiały, Informacja o pracy RPO — kwartalnik [197].

7. Fundacja Academia Iuris w Warszawie

Podobnie jak wyżej opisane organizacje pozarządowe A. I. prowadzi punkt charytatywnych porad prawnych przy założeniu działania dla ochrony praw i wolności obywatelskich oraz praw i wolności człowieka. Ze wsparcia Akademii Iuris korzystają całe rodziny i pojedynczy klienci potrzebujący pomocy prawnej. Celem działalności organizacji jest także propagowanie pozytywnego wizerunku zawodu prawnika. Osobiste zaangażowanie wielu studentów — wolontariuszy świadczących rzetelną i fachową pomoc prawną z pewnością dobrze służy temu zadaniu.

Fundacja prowadzi następujące programy:

- a. Opodatkowanie rodziny — projekt ekspercki;
- b. Program pomocy prawnej dla organizacji pozarządowych;
- c. Program praktyk studenckich;
- d. Poradnictwo prawne [198].

Fundacja A. I. podpisała porozumienie oraz umowę współpracy z rzecznikiem [199]. W ramach współpracy od 2003 r. studenci — członkowie A. I. mogą odbywać praktyki w Biurze Rzecznika Praw Obywatelskich, uczestniczyć w szkoleniach, konferencjach i seminariach organizowanych przez rzecznika oraz otrzymują nieodpłatnie publikacje: Biuletyny RPO (Materiały), Informacje o pracy RPO — kwartalnik. Do Biura RPO kierowane są osoby, których sprawy ze względu na naruszenia praw (wolności) człowieka lub obywatela wymagają podjęcia specjalistycznych czynności mieszczących się w kompetencjach rzecznika [200].

Podsumowanie

Zasadniczym celem pracy było ukazanie, iż oba sektory: państwowy i pozarządowy mogą skutecznie wspierać się i uzupełniać w wypełnianiu zadań. Na przykładzie instytucji Rzecznika Praw Obywatelskich oraz wybranych organizacji tzw. trzeciego sektora starałam się udowodnić, że prowadzenie dialogu obywatelskiego pomiędzy nimi jest obecnie bardzo pozytywną formą działań w ustroju demokratycznym państwa.

Zdaniem uczestników seminarium *Dostęp do informacji, poradnictwa obywatelskiego i prawnego oraz pomocy prawnej*, społeczeństwo czerpie wiedzę o przysługujących im środkach i możliwościach ochrony prawnej z filmów i seriali telewizyjnych, ponieważ w Polsce nie istnieje efektywny system pomocy. Przeciętny obywatel nie wie gdzie może się zwrócić o pomoc, a kiedy już dotrze do kogoś - często otrzymuje nierzetelną informację. A. Zoll twierdzi natomiast, iż gdyby informacja prawna była powszechnie dostępna, wtedy połowa spraw zgłaszanych rzecznikowi nie trafiałyby do jego biura [205]. Sytuację może uratować działalność poradnictwa prawnego i obywatelskiego organizacji pozarządowych gorąco wspierana przez Rzecznika Praw Obywatelskich. W przyszłości planowana ustawa o dostępie do nieodpłatnej pomocy prawnej, zakładająca m.in. stworzenie punktów poradnictwa prawnego w każdym powiecie również powinna przyczynić się do polepszenia stanu świadomości o prawach przysługujących każdemu obywatelowi państwa.

Niemniej istotne jest włączenie się rzecznika do realizacji takich programów jak „Ruch przeciw Bezradności Społecznej”, „Edukacja dla Rozwoju”, „Program oświecimski”, czy „Krajowy Program na Rzecz Ofiar Przestępstw”. Organizacje „trzeciego sektora” prowadzą bieżący monitoring sytuacji przestrzegania praw i wolności człowieka lub obywatela, przekazując rzecznikowi szybko i sprawnie informacje o przypadkach naruszeń będących przedmiotem kompetencji RPO. Z drugiej strony pracownicy Biura rzecznika odsyłają interesantów do właściwych organizacji pozarządowych, gdy sprawy przez nich zgłaszane nie znajdują się we właściwości RPO. Jest to rozwiązanie bardzo korzystne dla obu stron współpracy.

Wprowadzenie przez ustawodawcę art. 17 a do u.r.p.o. spowodowało, iż rzecznik stał się podmiotem aktywnym, podejmującym konkretne działania wspólnie z organizacjami pozarządowymi na rzecz budowy społeczeństwa obywatelskiego.

Współpracę RPO z NGOs należy w przyszłości poszerzać o kontakt z nowymi

organizacjami zajmującymi się sprawami ochrony praw oraz wolności człowieka i obywatela.

Przypisy:

- [1] S. Patyra [w:] W. Skrzydło (red.), *Polskie prawo konstytucyjne*, Lublin 2005 r., s. 438.
- [134] S. Trociuk, *Ustawa o Rzeczniku...*, op. cit., s. 110.
- [135] K. Nalaskowski (red.), *Biuletyn RPO Materiały nr 48 - Informacja Rzecznika Praw Obywatelskich za 2003 r.*, Warszawa 2004 r., s. 356.
- [136] Wystąpienie dr J. Kochanowskiego, Rzecznika Praw Obywatelskich z dnia 1.6.2006 r. na otwarciu konferencji *Od porady do działania. 10 lat Biur Porad Obywatelskich*, [BRPO](#).
- [137] S. Trociuk, *Ustawa o Rzeczniku...*, op. cit., s. 110.
- [138] Informacja o programie. Program *Edukacja dla rozwoju*, [BRPO](#).
- [139] J. Sadecki, *Szkoła to nie tylko mury i etaty*, *Rzeczpospolita* nr 135, 11.06.2001 r., s. 32.
- [140] K. Nalaskowski (red.), *Biuletyn RPO Materiały nr 44 - Informacja Rzecznika Praw Obywatelskich za 2001 r.*, Warszawa 2002 r., s. 10.
- [141] K. Nalaskowski (red.), *Biuletyn RPO Materiały nr 48 - Informacja Rzecznika...*, op. cit., s. 361.
- [142] Obywatelska odpowiedzialność za edukację narodową. Wprowadzenie, [BRPO](#).
- [143] K. Nalaskowski (red.), *Biuletyn RPO Materiały nr 52 - Informacja Rzecznika Praw Obywatelskich za 2005 r.*, Warszawa 2006 r., s. 257.
- [144] Opracowane na podstawie materiałów uzyskanych od Stowarzyszenia *Karta 99* we Wrocławiu.
- [145] Opracowane na podstawie materiałów uzyskanych z Biura Rzecznika Praw Obywatelskich w Warszawie.
- [146] Krajowy Program na Rzecz Ofiar Przestępstw - wersja robocza, [BRPO](#).
- [147] Opracowane na podstawie materiałów uzyskanych od Stowarzyszenia *Karta 99*.
- [148] K. Nalaskowski (red.), *Biuletyn RPO Materiały nr 52 - Informacja Rzecznika...*, op. cit., s. 257.
- [149] Wystąpienie dr J. Kochanowskiego, Rzecznika Praw Obywatelskich z dnia 27.5.2006 r. podczas inauguracji Konwersatorium Akademii Oświęcimskiej *Jan Paweł II - papież praw człowieka*, [BRPO](#).
- [150] K. Nalaskowski (red.), *Biuletyn RPO Materiały nr 52 - Informacja Rzecznika...*, op. cit., s. 257.
- [151] Standardy udzielania informacji prawnej oraz prowadzenia poradnictwa prawnego i obywatelskiego, [BRPO](#).
- [152] J. Fabisiak [w:] J. Pisarczyk, I. Kumidor (red.), *Biuletyn RPO nr 46 - Materiały. Biuro Porad Obywatelskich partnerem samorządu*, Warszawa 2003 r., s. 21.
- [153] Opracowane na podstawie materiałów uzyskanych z Biura Rzecznika.
- [154] Współpraca RPO ze Studenckimi Poradniami Prawnymi (*Klinikami prawa*), [BRPO](#).
- [155] Dostęp obywateli do nieodpłatnej pomocy prawnej, [BRPO](#).
- [156] K. Nalaskowski (red.), *Biuletyn RPO Materiały nr 50 - Informacja Rzecznika...*, op. cit. 330.
- [157] Tamże, s. 330.
- [158] *Dostęp obywateli do nieodpłatnej pomocy prawnej*, op. cit.
- [159] Z. Woźniak [w:] P. Sałustowicz (red.), *Europa i praca. Materiały III Konwencji Ruchu Przeciw Bezradności Społecznej*. Kraków 10 listopada 2003 r., Warszawa 2004 r., s. 151.
- [160] Tamże, s. 144.
- [161] K. Nalaskowski (red.), *Biuletyn RPO Materiały nr 44 - Informacja Rzecznika*

Praw Obywatelskich za 2001 r., Warszawa 2002r., s. 12.

[162] Tamże, s. 12 i n.

[163] *Krótką historią Ruchu przeciw Bezradności Społecznej*, [BRPO](#).

[164] Lista sygnatariuszy Ruchu przeciw Bezradności Społecznej, [PRPO](#).

[165] B. Radzewicz [w:] P. Sałustowicz (red.), *Europa i praca*. Materiały III Konwencji Ruchu Przeciw Bezradności Społecznej. Kraków 10.11.2003 r., Warszawa 2004 r., s. 194.

[166] B. Tuptyńska [w:] P. Sałustowicz (red.), *Europa i praca...*, op. cit., s. 204.

[167] J. Suski [w:] P. Sałustowicz (red.), *Europa i praca...*, op. cit., s. 202.

[168] S. Iwanicka [w:] P. Sałustowicz (red.), *Europa i praca...*, op. cit., s. 201.

[169] M. Bohdziewicz-Lulewicz [w:] P. Sałustowicz (red.), *Europa i praca...*, op. cit., s.197.

[170] W. Wnuk [w:] P. Sałustowicz (red.), *Europa i praca...*, op. cit., s. 206.

[171] A. Rajner. [w:] P. Sałustowicz (red.), *Europa i praca...*, op. cit., s. 187.

[172] J. M. Kiwanis [w:] P. Sałustowicz (red.), *Europa i praca...*, op. cit., s. 191.

[173] A. B. Wojteczek [w:] P. Sałustowicz (red.), *Europa i praca...*, op. cit., s. 199.

[174] K. Nalaskowski (red.), *Biuletyn RPO Materiały nr 52 - Informacja Rzecznika...*, op. cit., s. 256.

[175] J. Świątkiewicz, *Rzecznik Praw Obywatelskich...*, op. cit., s. 135.

[176] Opracowane na podstawie materiałów uzyskanych z Biura Rzecznika.

[177] Tamże.

[178] Tydzień Praw Obywatelskich - [podsumowanie](#).

[179] Patronaty Rzecznika Praw Obywatelskich, [BRPO](#).

[180] Opracowane na podstawie materiałów uzyskanych od Stowarzyszenia *Karta 99*.

[181] Deklaracja podstawowych zasad wymiaru sprawiedliwości odnoszących się do ofiar przestępstw i nadużyć władzy. Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego ONZ 40/34 z dnia 29.11.1985 r.

[182] Opracowane na podstawie materiałów uzyskanych od Stowarzyszenia *Karta 99*.

[183] Porozumienie z prezesem Dolnośląskiego Stowarzyszenia Pomocy Ofiarom Przestępstw *Karta 99* z dnia 25.5.2005 r., zawarte przez pełnomocnika terenowego Rzecznika Praw Obywatelskich we Wrocławiu.

[184] T. Sokołowski, *Międzynarodowa ochrona praw człowieka. Zarys*, Warszawa 2004 r., s. 25.

[185] [Helsińska Fundacja Praw Człowieka](#).

[186] Opracowane na podstawie materiałów uzyskanych od Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka w Warszawie.

[187] Opracowane na podstawie materiałów uzyskanych od Stowarzyszenia Biuro Bezpłatnej Pomocy Prawnej w Prudniku.

[188] Porozumienie z prezesem Stowarzyszenia Biuro Bezpłatnej Pomocy Prawnej w Prudniku z dnia 13.1.2005 r., zawarte przez pełnomocnika terenowego Rzecznika Praw Obywatelskich we Wrocławiu.

[189] Opracowane na podstawie materiałów uzyskanych z Biura Rzecznika.

[190] Tamże.

[191] Porozumienie o współpracy w dziedzinie ochrony praw i wolności człowieka i obywatela oraz Umowa w sprawie współpracy w dziedzinie ochrony praw i wolności człowieka i obywatela, Warszawa 13.12. 2005 r.

[192] Tamże.

[193] Porozumienie o współpracy RPO i Fundacji Uniwersyteckich Poradni Prawnych na rzecz ochrony wolności i praw człowieka i obywatela z dnia 12.5.2006 r.

[194] Aktualnie rzecznik współpracuje z *klinikami prawa* znajdującymi się w Łodzi, Warszawie, Białymstoku, Toruniu, Lublinie, Gdańsku, Wrocławiu, Katowicach i Szczecinie.

[195] Współpraca RPO ze Studenckimi Poradniami Prawnymi.

[196] Tamże.

[197] Tamże.

[198] [Fundacja Academia Iuris](#).

[199] Porozumienie oraz Umowa o współpracy zawarta między prezesem zarządu Fundacji Academia Iuris L. Boskiem a A. Zollem z dnia 1.7.2003 r.

[200] Tamże.

[205] Prawo dla ubogich, [ZBPO](#).

Małgorzata Gawlik

Ur. 1980. Absolwentka administracji Wydziału Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego.

[Pokaż inne teksty autora](#)

(Publikacja: 09-12-2006)

[Oryginał..](#) (<http://www.racjonalista.pl/kk.php/s,5148>)

Contents Copyright © 2000-2008 by Mariusz Agnosiewicz

Programming Copyright © 2001-2008 Michał Przech

Autorem tej witryny jest Michał Przech, zwany niżej Autorem.

Właścicielem witryny są Mariusz Agnosiewicz oraz Autor.

Żadna część niniejszych opracowań nie może być wykorzystywana w celach komercyjnych, bez uprzedniej pisemnej zgody Właściciela, który zastrzega sobie niniejszym wszelkie prawa, przewidziane

w przepisach szczególnych, oraz zgodnie z prawem cywilnym i handlowym, w szczególności z tytułu praw autorskich, wynalazczych, znaków towarowych do tej witryny i jakiegokolwiek ich części.

Wszystkie strony tego serwisu, wliczając w to strukturę podkatalogów, skrypty JavaScript oraz inne programy komputerowe, zostały wytworzone i są administrowane przez Autora. Stanowią one wyłączną własność Właściciela. Właściciel zastrzega sobie prawo do okresowych modyfikacji zawartości tej witryny oraz opisu niniejszych Praw Autorskich bez uprzedniego powiadomienia. Jeżeli nie akceptujesz tej polityki możesz nie odwiedzać tej witryny i nie korzystać z jej zasobów.

Informacje zawarte na tej witrynie przeznaczone są do użytku prywatnego osób odwiedzających te strony. Można je pobierać, drukować i przeglądać jedynie w celach informacyjnych, bez czerpania z tego tytułu korzyści finansowych lub pobierania wynagrodzenia w dowolnej formie. Modyfikacja zawartości stron oraz skryptów jest zabroniona. Niniejszym udziela się zgody na swobodne kopiowanie dokumentów serwisu Racjonalista.pl tak w formie elektronicznej, jak i drukowanej, w celach innych niż handlowe, z zachowaniem tej informacji.

Plik PDF, który czytasz, może być rozpowszechniany jedynie w formie oryginalnej, w jakiej występuje na witrynie. **Plik ten nie może być traktowany jako oficjalna lub oryginalna wersja tekstu, jaki zawiera.**

Treść tego zapisu stosuje się do wersji zarówno polsko jak i angielskojęzycznych serwisu pod domenami Racjonalista.pl, TheRationalist.eu.org oraz Neutrum.eu.org.

Wszelkie pytania prosimy kierować do redakcja@racjonalista.pl